67942 ـ نماز عید یک خطبه دارد یا دو خطبه؟

سوال

قول راجح و قوی‌تر دربارۀ خطبه دو عید چیست؟ آیا این خطبه یکی است یا دو تا؟ دلیل آن چیست؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

جمهور علما از مذاهب چهارگانه و دیگران بر این مذهب هستند که در نماز عید دو خطبه خوانده می‌شود که امام بین آن‌ها می‌نشیند همانند خطبۀ جمعه.

در المدونة (۱/ ۲۱۳) آمده است: مالک می‌گوید: همۀ خطبه‌ها؛ خطبۀ امام در نماز باران و عیدها و روز عرفه و جمعه، اما در بین آن‌ها می‌نشیند و با نشستن میان دو خطبه فاصله می‌اندازد.

شافعی ـ رحمه الله ـ در الأم (۱/ ۲۷۲) می‌گوید: از عبیدالله بن عبدالله بن عتبه نقل است که گفت: سنت آن است که امام در نمازهای عید دو خطبه بخواند که آن دو را با نشستن از هم جدا کند [شافعی می‌گوید:] و همینطور خطبۀ نماز باران و خطبۀ کسوف و خطبۀ حج و هر خطبه‌ای که به جماعت باشد.

نگا: بدائع الصنائع (۱/ ۲۷۶) و المغنی (۲/ ۱۲۱).

شوکانی ـ رحمه الله ـ در توضیح بر اثر پیشین می‌گوید: «حدیث دوم را قیاس آن بر جمعه راجح می‌گرداند و عبیدالله بن عبدالله چنانکه می‌دانی تابعی است بنابراین سخن او که سنت آن است... چنانکه در اصول تقریر شده دلیل بر سنت بودن آن نیست. دربارۀ نشستن بین دو خطبۀ عید حدیث مرفوعی نزد ابن ماجه وارد شده که در سند آن اسماعیل بن مسلم است که وی ضعیف است» (نیل الأوطار: ۳/ ۳۲۳).

حدیث ابن ماجه (۱۲۷۹) که از جابر ـ رضی الله عنه ـ روایت کرده چنین است که گفت: رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ روز فطر یا قربان بیرون آمد و ایستاده خطبه خواند و سپس اندکی نشست و سپس برخاست و این حدیث را آلبانی در ضعیف ابن ماجه آورده و گفته است: منکر است.

در عون المعبود (۴/ ۴) آمده است: «نووی در الخلاصة می‌گوید: آنچه از ابن مسعود روایت شده که گفت: سنت است که در عید دو خطبه بگوید و با نشستن میان آن‌ها فاصله بیندازد ضعیف و است [سند آن] متصل نیست و دربارۀ تکرار خطبه

چیزی ثابت نشده و مبنا بر قیاس بر جمعه است».

بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که دلیل دو خطبه این موارد است:

۱ـ حدیث ابن ماجه و اثر ابن مسعود ـ رضی الله عنه ـ که هر دو چنان‌که بیان شد ضعیف است.

۲ـ اثر عبیدالله بن عبدالله بن عتبه که او تابعی است.

۳ـ قیاس بر خطبهٔ جمعه.

۴ـ شیخ ابن عثیمین ـ رحمه الله ـ مورد چهارمی را هم آورده که شاید بتوان به آن استناد کرد. ایشان ـ رحمه الله ـ می‌گوید: «این‌جا که می‌گوید: دو خطبه این چیزی است که فقها ـ رحمهم الله ـ بر آن رفته‌اند که خطبهٔ عید دوتاست؛ زیرا در این باره حدیثی هست که ابن ماجه تخریج نموده اما سند آن مشکل دارد و بنا بر ظاهرش ایشان دو خطبه می‌گفتند. کسی که در سنت متفق علیه در صحیحین و دیگر منابع نظر بیاندازد متوجه می‌شود که پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ تنها یک خطبه خوانده اما بعد از پایان خطبهٔ اول به نزد زنان رفت و برای آنان موعظه گفت. اگر این را اصل مشروعیت دو خطبه قرار دهیم احتمال دارد، هرچند بعید است؛ زیرا ایشان پایین آمدند و برای زنان سخن گفتند زیرا خطبه به آنان نرسیده بود و این نیز یک احتمال است. و احتمال دارد صدای خطبه به آنان رسیده باشد اما خواستند که سخنی ویژه برای آنان داشته باشند و برای همین دربارهٔ مسائلی خاص آنان برایشان موعظه گفتند» (الشرح الممتع: ۵/ ۱۹۱).

از علمای اللجنة الدائمة پرسیده شد: آیا در خطبهٔ عیدین [همانند نماز جمعه] بین دو خطبه باید نشست؟

آنان پاسخ دادند:

«خطبه‌های عید سنت است و پس از نماز عید انجام می‌شود به دلیل روایت نسائی و ابن ماجه و ابوداوود از عطاء بن عبدالله بن سائب ـ رضی الله عنهما ـ که گفت: همراه با پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ شاهد نماز عید بودم، پس هنگامی که نماز را ادا کردند فرمودند: خطبه خواهیم خواند، پس هرکه دوست دارد برای خطبه بنشیند و هر که دوست دارد برود.
شوکانی ـ رحمه الله ـ در نیل الأوطار می‌گوید: مصنف ـ رحمه الله ـ می‌گوید: این روایت شامل آن است که خطبه، سنت (مستحب) است چرا که اگر واجب بود نشستن در آن نیز واجب بود.

برای کسی که خطبه‌ها را می‌خواند مشروع است که بین این دو با نشستنی کوتاه فاصله اندازد چرا که شافعی ـ رحمه الله ـ از عبید بن عبدالله بن عتبه ـ رضی الله عنه ـ روایت کرده که گفت: سنت است که امام در عیدین دو خطبه بخواند که میان آن با نشستن فاصله اندازد.

برخی از علما اما بر این رای هستند که نماز عید تنها یک خطبه دارد؛ زیرا در احادیث صحیحی که از رسول الله ـ صلی الله

علیه وسلم ـ وارد شده تنها یک خطبه آمده است و الله اعلم» (فتاوى إسلامية: ۱/ ۴۲۵).

از شیخ ابن عثیمین ـ رحمه الله ـ پرسیده شد: آیا امام در خطبهٔ عید یک خطبه می‌خواند یا دو خطبه؟

ایشان پاسخ دادند:

مشهور نزد علما این است که خطبهٔ عید دو تاست که این بنابر حدیث ضعیفی است که در این باره وارد شده اما در حدیث متفق علیه آمده که پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ تنها یک خطبه ادا کردند و امیدوارم این مسئله وسیع [و جا برای هر دو مذهب] باشد (مجموع فتاوى الشيخ ابن عثيمين: ۱۶/ ۲۴۶).

ایشان همچنین (۱۶/ ۲۴۸) می‌گوید:

«سنت آن است که عید تنها یک خطبه داشته باشد و اگر دو خطبه کند هم اشکالی نیست زیرا این را نیز از پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ روایت کرده‌اند اما شایسته نیست که موعظهٔ خاص زنان فراموش شود، زیرا پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ آنان را موعظه نمودند.

اما اگر با بلندگو سخن می‌گوید که زنان هم صدایش را می‌شنوند می‌تواند آخر خطبه را مخصوص زنان قرار دهد و اگر با بلندگو سخنرانی نمی‌کند و زنان صدایش را نمی‌شنوند و یک یا دو مرد همراهش هستند به نزد زنان برود و چنان که امکان‌پذیر است با آنان سخن بگوید».

خلاصهٔ پاسخ آنکه:

این مورد از مسائل اجتهادی است و برای هر دو قول جا دارد و در سنت نبوی نصی وجود ندارد که قضیه را قطعی کند هر چند از ظاهر امر برمی‌آید که تنها یک خطبه باشد بنابراین امام هر آنچه را به نظرش به سنت نزدیک‌تر است انجام دهد.

والله اعلم.